

Novela zákona o obětech trestných činů (zákon č. 56/2017 Sb.)

– přehled změn

pro jednání Republikového výboru pro prevenci kriminality dne 27. září 2017

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), nabyl účinnosti dne 1. srpna 2013. Za dobu své účinnosti byl tento zákon dvakrát novelizován.

První novela (zákon č. 77/2015 Sb.) byla spíše legislativně technickou změnou. Zákonem č. 77/2015 Sb. došlo k implementaci směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/99/EU o evropském ochranném příkazu, kdy v zákoně o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních byl upraven nový druh spolupráce s jinými členskými státy, jejímž cílem je zajistit, aby ochrana poskytovaná oběti trestného činu (popř. osobám jí blízkým) v jednom členském státu Evropské unie, byla zachována a pokračovala rovněž v jakémkoli jiném členském státu, do něhož se oběť přestěhuje. V zákoně o obětech pak došlo pouze k doplnění výčtu opatření sloužících na ochranu oběti před hrozícím nebezpečím, kdy tento výčet byl rozšířen o možnost vydat evropský ochranný příkaz.

K přípravě druhé a zatím poslední novely zákona o obětech se přistoupilo přibližně rok po nabytí účinnosti zákona. Důvodem tohoto kroku byly zejména zjištěné nedostatky v implementaci směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2012/29/EU, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu, kdy při projednávání návrhu zákona již nebylo možné reagovat na některé změny, ke kterým došlo v souběžně vyjednáváné směrnici na půdě Evropského parlamentu, a dále se zohlednily poznatky, které byly nabyty v rámci implementačních workshopů. Zároveň bylo této příležitosti využito k tomu, aby se reflektovaly zkušenosti praxe z aplikace zákona o obětech trestných činů. V rámci přípravy návrhu novely tak byly osloveny zainteresované subjekty – Probační a mediační služba, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo vnitra, Policie České republiky, příslušné útvary Ministerstva spravedlnosti a prostřednictvím Platformy spolupráce pro oběti trestných činů všechny neziskové organizace akreditované pro poskytování pomoci obětem. Dále se samozřejmě přihlíželo i k poznatkům z akademické sféry (namátkou lze například zmínit konání semináře uspořádaného pod záštitou ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky dne 2. 6. 2015 na téma „Vyhodnocení zákona o obětech trestných činů a představení návrhu novely zákona“). Je samozřejmé, že ne všem podnětům bylo vyhověno a ne všechny byly do návrhu zákona zahrnuty.

Návrh zákona, jak byl nakonec přijat, představuje poměrně nesourodý soubor dílčích změn různé závažnosti, které lze zhruba rozčlenit do tří okruhů:

a) požadavky vyplývající z evropských předpisů

rozšíření kategorie zvláště zranitelných obětí

Dle požadavků shora uvedené směrnice zákon o obětech trestných činů rozeznává zvláštní kategorii obětí, které jsou zvláště zranitelné v tom smyslu, že u nich existuje zvýšené riziko sekundární viktimizace (resp. riziko prohloubení té primární). Této kategorii obětí zákon ve srovnání s ostatními oběťmi přiznává některá zvláštní práva (např. právo na bezplatnou odbornou pomoc za stanovených podmínek, právo na zabránění kontaktu oběti s pachatelem, zejména pokud jde o bezprostřední vizuální kontakt, právo na provádění výslechu obzvláště citlivě zvláště pro to vyškolenou osobou stejného nebo opačného pohlaví a další). V souladu

s touto evropskou úpravou došlo k rozšíření této kategorie obětí o oběti teroristického útoku a dále pak v případech individuálního posouzení i o oběti trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo o oběti trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny. Nad rámec směrnice český zákon mezi zvlášť zranitelné oběti řadí i seniory a dále pak i osoby, které jsou oběťmi trestného činu zahrnujícího násilí (což by mělo pokrývat zejména oblast domácího násilí). Zároveň se pro odstranění případných pochybností zakotvil i princip „presumpce zvláštní zranitelnosti oběti“, tj. zákon výslovně stanoví, že existují-li pochybnosti o tom, zda je oběť zvlášť zranitelnou, je třeba ji za zvlášť zranitelnou považovat.

Zároveň je třeba upozornit na navazující novelu trestního řádu, která zvlášť zranitelné oběti přiznává právo na bezplatného zmocněnce bez ohledu na její majetkové poměry.

změny informační povinnosti

Za jednu z hlavních změn, které s sebou zákon č. 56/2017 Sb. přinesl, lze považovat změnu ve vymezení informační povinnosti orgánů činných v trestním řízení a subjektů poskytujících pomoc obětem trestných činů vůči těmto obětem. Tím má být zajištěno, aby obětem byly skutečně poskytnuty veškeré informace, jejichž poskytnutí směrnice požaduje. Jde například o informace o nejbližše dostupných pobytových službách či poskytovatelích lékařské péče, jejichž poskytování původní znění zákona výslovně neupravovalo, nebo o písemné potvrzení přijetí trestního oznámení, informace o době a místě konání projednání obžaloby, návrhu na potrestání nebo návrhu na schválení dohody o vině a trestu před soudem, informace o opatřeních přijatých k zajištění bezpečí oběti aj.

Na druhou stranu nová právní úprava stanoví oproti předchozímu znění zákona možnost jednotlivé informace obětem poskytovat pouze v rozsahu, který odpovídá jejich konkrétním potřebám s ohledem na povahu a závažnost trestného činu, tj. i v rámci poskytování informací je akcentován individuální přístup k oběti tak, aby v praxi oběti nemusely být zahlcovány nepřehledným množstvím informací hned při prvním kontaktu s příslušným orgánem a nezískávaly tak např. i informace, které nejsou v konkrétním případě vůbec relevantní. Zákon by tedy již neměl jednotlivým orgánům činným v trestním řízení bránit při plnění informační povinnosti podle zákona o obětech trestných činů zaujmout ve vztahu k obětem individuální a citlivý přístup, a poskytnout obětem v příslušné fázi trestního řízení jednotlivé informace pouze v potřebném rozsahu tak, aby mohlo být dosaženo účelu zákona. Zároveň se respektuje i přání oběti nebýt informována, ledaže jde o případy, kdy oběť informace potřebuje, aby mohla řádně uplatňovat svá práva v trestním řízení.

právo na překlad písemností

Nová právní úprava též v souladu s požadavky směrnice rozšiřuje právo oběti, která prohlásí, že neovládá český jazyk, na překlad některých informací nezbytných pro uplatnění jejích práv v trestním řízení. Změna se týká nejen písemného potvrzení přijetí trestního oznámení, pravomocného rozhodnutí, kterým se trestní řízení končí, a jeho odůvodnění nebo stručného shrnutí odůvodnění, ale též i překladu dalších písemností, které oběť považuje za podstatné, a to v rozsahu potřebném pro řádné uplatnění jejích práv v trestním řízení. O poskytnutí nebo neposkytnutí překladu písemností se nevydává žádné formální rozhodnutí; při případném neposkytnutí lze postupovat podle § 157a tr. řádu (podat žádost o přezkoumání postupu policejního orgánu nebo státního zástupce). I v případě, že je žádosti vyhověno, není třeba překládat ty části písemností, které nejsou potřebné pro řádné uplatnění práv oběti v trestním řízení. Překlad těchto tzv. „podstatných písemností“ není třeba poskytnout, pokud písemnost nebo její podstatná část byla za účasti oběti přetlumočena a oběť je tak s jejím obsahem seznámena.

precizace některých práv obětí

Na základě požadavků shora uvedené směrnice došlo k rozšíření práva na zamezení kontaktu s osobou, proti níž se řízení vede, nebo s osobou, kterou oběť označila za pachatele, kterého může využít nejen oběť, ale nově též i osoba oběti blízká. Zároveň byl v novele zdůrazněn požadavek na používání výsledkových místností při výslechu obětí, u nichž to vyžaduje potřeba zvláštní ochrany před sekundární viktimizací. Zejména půjde o výsledky dětských obětí trestných činů, ale tento požadavek lze vztáhnout i např. na výsledky dospělých obětí trestných činů zahrnujících násilí nebo trestných činů proti důstojnosti v sexuální oblasti (zde typicky znásilněné ženy, osoby vysokého věku nebo osoby trpící psychickým nebo mentálním hendikepem).

b) požadavky vyplývající z praxe řízení o žádosti o poskytnutí peněžité pomoci

Změny v této oblasti jsou spíše „technického“ charakteru. Jde zejména o zakotvení možnosti provést obnovu řízení, neboť předchozí právní úprava neumožňovala korigovat nesprávné rozhodnutí o poskytnutí peněžité pomoci, ke kterým dochází například v případě, že je dodatečně zjištěno, že nebyly splněny podmínky pro poskytnutí peněžité pomoci, popř. podmínky pro její poskytnutí v přiznané výši (například byla-li žadateli poskytnuta peněžitá pomoc, přestože již došlo k úhradě škody ze strany pachatele). Dále došlo k zakotvení přístupu Ministerstva spravedlnosti k údajům v základních registrech a agendových informačních systémech pro výkon agendy poskytování peněžité pomoci obětem trestných činů nebo ke zpřesnění ustanovení o výši poskytované peněžité pomoci výslovným stanovením, že částka přiznávaná peněžité pomoci se snižuje o částky, které oběť již obdržela z titulu náhrady škody.

Další otázky, které bylo záměrem upravit, jakými byla možnost přerušování řízení o přiznání peněžité pomoci na dobu potřebnou k obstarání podkladů pro rozhodnutí z trestního spisu či vyloučení přechodu práva na náhradu škody po pachateli z oběti na stát, se nepodařilo prosadit a ve schváleném znění zákona obsaženy nejsou.

c) požadavky vyplývající z praxe akreditačního řízení a vedení registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů

V rámci vedení registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů byl zaznamenán legitimní požadavek, aby tento registr zahrnoval též kontaktní informace na jednotlivé poskytovatele pomoci obětem trestných činů (zejména telefonní číslo či adresu pro doručování elektronické pošty, popř. webové stránky). Tyto údaje mohou zlepšit dostupnost pomoci poskytované obětem tak, aby si tyto oběti byly samy schopny rychle a efektivně vyhledat jednotlivé nabízené služby odborné pomoci, a to i v případech, kdy se oběti nacházejí ve stresu nebo pod vlivem jiných nepříznivých okolností vyvolaných trestným činem. Vzhledem k tomu, že ne ve všech případech by poskytnutí těchto kontaktních údajů bylo na místě, jde o fakultativní údaj, který je zveřejňován pouze na žádost poskytovatele pomoci. Ministerstvo spravedlnosti není ale povinno ověřovat správnost a aktuálnost těchto kontaktů, toto je odpovědností jednotlivých poskytovatelů.

Dalším problémem, který se v praxi vyskytl, byla otázka uvádění rozsahu bezplatné právní pomoci poskytované advokáty, kteří jsou zapsáni v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů. Způsob vymezení zapisovaného rozsahu totiž nebyl zákonem blíže stanoven a toto bylo ponecháno na rozhodnutí jednotlivých advokátů. Zatímco někteří určovali přímo rozmezí hodin, kdy obětem poskytují pomoc bezplatně, jiní se omezili pouze na konstatování,

že bezplatně poskytují pomoc v rozsahu např. 10 %. Zákon tak nově stanovuje advokátům povinnost v případě, že souhlasí s poskytováním právní pomoci bezplatně, určit přesný počet hodin v kalendářním měsíci, kdy budou tuto právní pomoc obětem bezplatně poskytovat. Na zajištění souladu s novou právní úpravou bylo stanoveno tříměsíční přechodné období, po jehož marném uplynutí dojde k vyškrtnutí advokáta z registru.

Novelizace zákona byla po téměř dvou letech legislativního procesu publikována ve Sbírce zákonů v březnu letošního roku s účinností od 1. 4. 2017.

*Petr Forejt,
legislativní odbor Ministerstva spravedlnosti*